БЛИЗЬКИЙ СХІД 11.08.2023 | Штефан Лукас

Ірак залишається без води

Євфрат і Тигр висихають. Це дестабілізує не тільки країну, а й весь регіон.

На початку червня 2023 року представники ООН обговорювали в Багдаді нинішню посуху в Іраку. Підстав для оптимізму було мало: в той час як Німеччина та Центральна Європа скаржаться на спеку, маючи 30-34° С, на півдні Іраку температура понад 50° С та відсутність опадів призводить до руйнування іракських боліт – вікової екосистеми, ядра колишнього «родючого півмісяця». Інші ділянки узбережжя Євфрату та Тигру теж стикаються з величезними проблемами: якщо клімат регіону продовжить змінюватися так, як зараз, то до 2050 року піщані бурі тут триватимуть понад 300 днів на рік. Водночас через випаровування, зменшення потоку води та нестачу опадів забезпеченість країни водою буде мінімальною – з відповідними наслідками для сільського та міського населення. Те, на що рік тому натякав іракський міністр захисту довкілля Джасім Абдул Азіз аль-Фалахі та що науковці прогнозували ще багато років тому, вже стає реальним і в наступні десятиліття впливатиме на сусідні держави та європейську спільноту.

Як і в інших країнах Близького Сходу, подальше погіршення кліматичних умов впливає на повсякденне життя значної кількості населення, для якого вкрай важливим є стабільний доступ до прісної води. Саме він свого часу вможливив бурхливий культурний розвиток так званого родючого півмісяця. І цей-таки доступ до води стає дедалі складнішим для мільйонів людей. Це спричинено кількома факторами й від самого Іраку залежить тільки частково.

На початку XX століття потік прісної води в країні був на рівні 1350 кубометрів на секунду, нині – лише 149. Притоки великих річок – Євфрату, Тигру, Діяли – продовжують висихати. В цьому винні, крім нестачі опадів у гірських районах країни, Іран і Туреччина, які будують дамби та водосховища, щоб використовувати воду для власних (дедалі більших) потреб. До того ж Туреччина, звідки Ірак отримує майже 70 відсотків прісної води, провадить репресивну політику проти Багдада, просуваючи за допомогою сили власні інтереси на півночі країни. Це при тому, що Анкара та Багдад ще

2021 року уклали угоду про збільшення потоку води.

Уздовж русел річок і на південних болотах, де були родючі поля, тепер пустеля

Активне випаровування додатково ускладнює й без того жахливу ситуацію з водою в Іраку. На нього припадає 14,7 відсотка щорічних втрат поверхневих вод. Уздовж русел річок і на південних болотах, де були родючі поля, тепер пустеля. Деякі озера, як-от Хамрім та Умм Аль-Біні, вже втратили понад 50 відсотків об'єму та наступними роками можуть висохнути повністю. Внаслідок цього місцеві громади, нерідко суто сільськогосподарські, втрачають спочатку худобу, а згодом і саму можливість існувати. Часто єдине, що лишається людям, чиї предки століттями жили в селі – переїзд у великі міста, де їм доводиться жити в невизначеності.

Втеча з села теж має наслідки. І без того високий рівень урбанізації підіймається далі: у 2021 році вже 71,2% населення Іраку жило в містах, таких як Багдад, Басра, Ен-Наджаф або Мосул. Це значно посилює тиск на міські адміністрації, відповідальні за обслуговування зношеної інфраструктури водо- та електропостачання, на додачу до постійних політичних криз. За даними Міністерства міграції Іраку, тільки за минулий рік із сіл виїхало понад 7 тис. фермерів разом з родинами.

Якщо казати про державний рівень, ця тенденція додатково обтяжує бюджет, оскільки стримувати зростання цін на продукти та добрива можливо тільки за умови державного регулювання та безперервного імпорту. Інфляція, значне зростання цін на харчові продукти на світових ринках, вразливість ланцюжків поставок – усе це перевантажує державний бюджет і призводить до нових фінансових залежностей.

Навіть якщо Ірак зможе стабілізувати свій бюджет завдяки високим цінам на нафту, в майбутньому він буде змушений залучати набагато більше інвестицій для підтримки якості життя населення, яка й зараз подекуди низька. Піщані бурі в регіоні не тільки паралізують роботу громадського транспорту, а й спричиняють респіраторні захворювання. Крім того, через спеку, що б'є нові й нові рекорди, аж до понад 50° С, й може тривати тижнями, зростає смертність серед літніх людей та інших вразливих категорій населення.

Зрештою, занепад країни не може бути в інтересах ні сусідів, ні світової спільноти

Ірак навряд чи в змозі самотужки впоратися з проблемами, що чекають на нього в майбутньому. Громадські та державні діячі гостро потребують допомоги в зміцненні стійкості Іраку до змін клімату, адже занепад країни не може бути в інтересах ні сусідів, ні світової спільноти. Йдеться не лише про консультації з раціонального поводження з водою, а й про допомогу технічними ноу-хау для будівництва нових очисних споруд або повторного використання води. Водночас на політичному рівні необхідно забезпечити значне збільшення потоку води в країні, а цього можна досягти тільки завдяки політичним ініціативам у сфері медіації та водної дипломатії. Європейським гравцям слід також створювати нові потужності та зміцнювати наявні, щоб бути в змозі допомогти із запобіганням кризам, прогнозуванням погоди та змін клімату, а також ліквідацією наслідків стихійних лих. Крім того, водна інфраструктура Іраку перебуває у вкрай поганому стані після десятиліть занедбаності та зловживань з боку політичних та економічних гравців і потребує якнайскорішого відновлення. Тут європейці також можуть надати допомогу, а саме цільові та прив'язані до проєктів інвестиції. Такий підхід матиме вищу ефективність і дозволить запобігти неналежному використанню коштів усередині держави.

Якщо не вжити цих заходів до Іраку, регіональна та надрегіональна безпекова архітектура стикнеться з серйозними викликами. По-перше, коли мільйони людей втрачають можливість заробляти на прожиття, формується сприятливий ґрунт для фундаменталістських та екстремістських течій, тож такі організації, як ДАЕШ («Ісламська держава») або навіть «Аль-Каїда», матимуть більше можливостей для вербування. По-друге, тиск урбанізації означатиме нові суспільні проблеми, спричинені внутрішньою міграцією. Якщо системи громадянського суспільства не зможуть далі протистояти цьому тиску (що вже відбувається подекуди), можуть виникнути нові міграційні тенденції, які матимуть наслідки і для Європи.

Тому всі національні та міжнародні гравці мають бути зацікавлені в мінімізації наслідків зміни клімату, які вже стають помітними, щоби втримати контроль над розвитком подій у найближчі десятиліття.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Штефан Лукас

Штефан Лукас (Stefan Lukas) – експерт із Близького Сходу, з 2019 року – запрошений викладач Академії командного складу Бундесверу в Гамбурзі. Досліджує політику безпеки в регіоні Перської затоки, зокрема вплив зміни клімату на політику й безпеку на Близькому Сході, а також дедалі більш значний вплив Китаю в цьому регіоні. Також є консультантом Товариства з питань безпекової політики.